

Соціально-педагогічні умови оптимізації особистісної самореалізації старшокласників.

Вирішення проблем формування й впровадження нової парадигми соціально-педагогічної діяльності – соціалізації дітей і молоді – безпосередньо залежить від розв'язання педагогічною наукою кардинальних проблем гуманізації і педагогізації нашого суспільства.

Визначаючи соціально-педагогічні умови соціалізації старшокласників ми опиралися на сучасне наукове розуміння понять «умови» і «педагогічні умови».

Аналіз наукової літератури (О. Карпенко [2], Н. Лавриченко [3], М. Лукашевич [4], С. Харченко [7] та ін.) свідчить, що у дослідників немає єдиного підходу щодо трактування педагогічних умов виховного впливу на особистість. Поняття «умова» як філософська категорія визначається як сукупність об'єктів (речей, процесів, відношень тощо), необхідних для виникнення, існування чи зміни даного об'єкта [6, с. 286]. М. Лукашевич трактує поняття «умови» як чинники, що спричиняють виникнення та існування певного об'єкта чи суспільного явища і є синонімом понять «середовище» і «обставини». Цілком очевидно, що ці поняття відображають певну сукупність об'єктів, які утворюють «оточення» об'єкта, явища чи досліджуваного процесу і включають в себе суспільні, природні, матеріальні і духовні обставини [4, с. 90-116].

Особливої уваги заслуговує думка С. Диби стосовно того, що сукупність усіх умов, які оточують об'єкт, можна з певною долею умовності характеризувати більш широким поняттям «середовище». Причому «середовище» дослідниця розглядає як сферу, де відбувається діяльність індивіда, його взаємодія, спілкування, входження в систему соціальних зв'язків; тобто «середовище» є практично сферою, місцем «входження і засвоєння особистістю соціального досвіду» [1, с. 133с.]. С. Диба, аналізуючи педагогічні умови соціалізації учнівської молоді, вважає за можливе і доцільне трактувати умови соціалізації як чинники, які «стимулюють до самостійної соціальної творчості, оволодіння суспільним досвідом, сприяють конструктивній соціалізації особистості, яка відбувається в певному середовищі» [Там само, с. 133].

Для нас важливими є результати дослідження Л. Середюк стосовно визначення соціально-педагогічних умов оптимізації особистісної самореалізації старшокласників. На думку дослідниці такими є умови, що сприяють засвоєнню молодими людьми соціального досвіду і впливають на формування у них загальнолюдських цінностей, на життєве і професійне самовизначення. На думку дослідниці, соціально-педагогічні умови у реальному житті, зазвичай, реалізуються за допомогою засобів, які «допомагають впливати на суб'єкт» і «реалізувати педагогічні завдання» [5, с. 86–87].

Проаналізовані підходи щодо трактування суті досліджуваного поняття дають підстави говорити про умови соціалізації старшокласників як про певне середовище, обстановку, в якій здійснюється даний процес, а також як про чинники, що зумовлюють його результативність.

Беручи до уваги багатогранність впливів різноманітних соціальних умов на процес соціалізації старшокласників, ми погоджуємося з висновком Н. Лавриченко, що соціальні умови можна розглядати як такі, що сприяють чи гальмують процес становлення молоді особи як суб'єкта соціальних дій і соціальних відносин [3, с. 68–69].

Механізм удосконалення процесу соціалізації учнівської молоді має, на нашу думку, базуватися на тому, що кожен учень певний час перебуває в сфері дії контрольованих позашкільних соціалізаційних впливів, і він має бути не лише в ролі об'єкта, але й суб'єкта соціальних відносин.

Аналіз теоретичних напрацювань, педагогічного досвіду і результатів власного дослідження дали змогу обґрунтувати соціально-педагогічні умови, дотримання яких сприяє оптимізації особистісної самореалізації та підвищенні ефективності соціалізації старшокласників:

- спрямування зусиль суб'єктів виховних впливів на гуманізацію і педагогізацію соціуму;
- підпорядкування змісту, форм і методів діяльності суб'єктів виховних впливів ідеї соціалізації учнівської молоді;
- забезпечення суб'єктно-діяльнісної позиції школярів.

Спрямування зусиль суб'єктів виховних впливів на гуманізацію і педагогізацію соціуму в процесі дослідно-експериментальної роботи реалізовувалося через осмислення і обґрунтування особливостей і основних напрямів їх діяльності. У результаті теоретичного опрацювання проблеми дослідження нами обґрунтовано основні умови ефективного функціонування суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів: функціонування загальноосвітньої школи як відкритої соціально-педагогічної системи; взаємної підтримки і співпраці у різноманітних сферах життєдіяльності всіх суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів; орієнтації діяльності суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів на гуманізацію і педагогізацію соціуму, інтереси громади; активної участі всіх суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів в соціалізації учнівської молоді.

Спрямування діяльності суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів на гуманізацію і педагогізацію соціуму у процесі дослідно-експериментальної роботи реалізовувалося через активне залучення школярів до участі у діяльності соціального і соціально-педагогічного спрямування: волонтерській (допомога і турбота про людей похилого віку, одиноких, хворих, з функціональними обмеженнями і особливими потребами, допомога одноліткам, які в силу певних обставин її потребують, дошкільних закладах, дитячих будинках); суспільно-корисній (упорядкування села, міста, мікрорайону, будинку, збереження природи, озеленення території, догляд за насадженнями, допомога батькам на присадибних ділянках, дачах, допомога фермерам у збиранні врожаю); просвітницькій (пропаганда здорового способу життя, попередження захворювань, попередження агресивної поведінки, шкідливих звичок, залежностей) тощо.

Закономірно, що результативність виховного впливу на школярів залежить не тільки і не стільки від того, наскільки педагогічно грамотно обрано види і форми роботи, методи і засоби виховного впливу, але від змістового їх наповнення. Більше того, аналіз теоретичних досліджень і наші спостереження дають підставу для міркування, що у цій єдності первинним є зміст, і результативність процесу соціалізації школярів у значній мірі зумовлена змістовим наповненням і спрямуванням обраних видів діяльності. Тому у процесі формуального експерименту значна увага приділялася не тільки упровадженню форм роботи, які сприяють усвідомленню і засвоєнню школярами соціальних цінностей, норм, принципів і правил відносин, але й активному відтворенню ними засвоєного соціального досвіду в процесі життєдіяльності, що сприяє формуванню нової соціальної позиції.

Експеримент показав, що, за такої організації змістовного дозвілля, спільноти підлітків і дорослих, що діють за місцем проживання, стають не лише об'єктом соціально-виховних впливів, але і його суб'єктом. Учні старших класів експериментальних груп не тільки були учасниками, але й ініціаторами й організаторами проведення соціально-просвітницьких заходів, акцій. Особливість і сила їх соціалізаційного впливу на школярів полягає в першу чергу в тому, що учні, зазвичай звикли до позиції, коли їм допомагають і сприяють. У процесі формуального експерименту вони були поставлені в позицію активного суб'єкта допомоги іншим, що кардинально впливає на зміну їх психології і ставлення

до діяльності. Відповідальність за виконання поставлених виховних завдань виступає тут як внутрішнє джерело самореалізації особистості, тому що, беручи на себе відповідальність, людина самореалізується.

У процесі дослідно-експериментальної роботи значна увага приділялася не тільки плануванню і реалізації різних видів діяльності, акцій, проєктів, але й використанню адекватних методів виховного впливу. При цьому значна увага приділялася використанню методів, що сприяють: формуванню свідомості (диспути, бесіди, розповіді, роз'яснення, дискусії, доповіді, тощо); організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки: створення педагогічних ситуацій, метод доручення, стимулювання і мотивації поведінки (заохочення, змагання); а також методи моніторингу результативності конкретних акцій, проєктів, заходів. Зауважимо, що усі перелічені методи виховного впливу використовувалися в ході формувального експерименту лише на основі гуманістичної педагогіки, що також сприяло гуманізації й педагогізації соціуму.

Реалізація зазначених умов у процесі дослідно-експериментальної роботи сприяла тому, що всі суб'єкти виховних і соціалізуючих впливів (педагоги загальноосвітніх закладів, батьки, жителі мікрорайону, школярі, представники організацій соціального спрямування тощо.) були поставлені у позицію суб'єктів педагогізації й гуманізації соціуму, середовища, в якому вони живуть, задаючи гуманістичний вектор цьому процесу.

Окреслені соціально-педагогічні умови функціонування суб'єктів виховних і соціалізуючих впливів сприяють тому, що засвоєні школярами знання, сформовані почуття, ціннісні орієнтації, переконання активізують особистісну самореалізацію та трансформуються у спосіб життєдіяльності.

Література:

1. Диба С. Г. Педагогічні умови соціалізації учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / С. Г. Диба. – К., 2005. – 233 с.
2. Карпенко О. Г. Соціальне становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01. / О. Г. Карпенко. – К., 1999. – 191 с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації : європейські абрисы. [моногр.] / Н. М. Лавриченко. – Київ : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
4. Лукашевич М. Л. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. Л. Лукашевич. – К. : [б.в.], 1998. – 118 с.
5. Середюк Л. А. Педагогічні умови оптимізації процесу особистісного самовираження старшокласників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. / Л. А. Середюк. – Х., 2002. – 189 с.
6. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
7. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : [навч.-метод. посіб / за ред. С. Я. Харченка, Н. П. Краснова, Л. П. Марченко]. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.